

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004**Poslední přednáška v LS**

18. května 2004

Program na dnešek: diskuse k sociobiologii
objektivizace podruhé: systémová teorie
Závěr: etika soužití s přírodou

* * *

→ Sociobiologie - Náměty pro diskusi:

ano, člověk je živočich
Co z toho vyplývá?

- (i) sociologie jako zdroj poznání, k čemu máme sklon
- (ii) jako vysvětlení: pozor, i řada jiných prvků!
- (iii) jako zdroj morálních norem: odmítám, lidství znamená odpovědnost za normy

→ je možné odvodit sollen ze sein?

vědecky můžeme určit, co lidé dělají -
můžeme vědecky určit, co lidé dělat mají?
můžeme to určit nadindividuálně jakýmkoliv způsobem?

* * *

Problém „má býti“:**Co má být, není viditelné - jak vidět neviditelné?**

Jak poznáme tvar ztraceného kousku ze skládky?
Systém určuje, co přímo nevidíme! Proto

Z toho vychází druhý pokus o objektivizaci: systémová teorie
(general system theory)

Epistemologicky (de modo cognoscendi):

Vychází z filosofie vědy, jako reakce na individualistický empiricismus z přelomu století

empirické dogma: poznávání se vždy týká jednotlivin,
poznání celku je odvozeno induktivně ze vzorku
jednotlivin

Jenže můžeme studiem cihel poznat, co je dům?

Proto *de modo cognoscendi*,

(představa) celek(u) předchází poznání jednotlivin:

napřed je potřeba bydlení, z té odvozuji, co je
dům, z té představy si vytvořím představu
cihel

Ontologicky (= de modo essendi):

Zjišťujeme, že celek či fungování celku si ztvárňuje složky
tak vidění předchází zrak,

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

tak vzorec rodiny předchází chování jednotlivých členů
tak potřeby společnosti funkce členů

Abychom „viděli neviditelné“, **je třeba myslet holisticky:**
potřebujeme rozumět zákonům celků

V tom smyslu systémové myšlení zcela základní pro ekologii: Ekologie vzniká právě z poznání propojenosti všeho života.

Charles Elton, který rozvádí impuls vitalistů jako Hans Driesch a Emanuel Rádl, příroda jako organismus, tedy jako **propojený systém**

* * *

Systémová teorie v environmentalismu:

Základem je celek, funkce neboli niky, jedinci pochopitelní jako jednotlivé náplně niky, se uplatňuje ve vědách vůbec, zejména v politologii, v sociologii - i v ekologii, Aldo Leopold a ekocentrismus

⇒**Systémová ekologie ne jako pomůcka, nýbrž jako „věda“**
(je to? co je „věda“? vědění s nárokem na nadindividuální platnost)

D.H.Meadows, *Meze růstu* (1972) a *Překročení mezí* (1992) zprávy tak zv. Římského klubu, ač v amerických příručkách, jako Davis, *Ecophilosophy* se neuvádí:

nejde o environmentální filosofii, nýbrž o počítačovou statistickou projekci a výzkum pravděpodobných následků soudobého vývoje

Leč mimořádně úspěšná v zemích sov. bloku, protože jako „vědecká“ uniká nátlaku marxistické ideologie

Zvláštní situace: vládnoucí ideologie, obává se ekologie protože to je odmítnutí vší ideologie a život v ideí: kritické zkoumání. Přijímá vědu jako prostě faktickou

Proto i dnes v českých zemích jedním z hlavních zdrojů: **Nováček a Huba, Šok z prosperity** je z velké části systémový rozbor

U nás

Josef Šmajš, přední představitel systémového myšlení, *Ohrožená kultura* (Nakl. Zvláštní vydání, Brno, 1996)
Znáte ho? co si o něm myslíte?

je výrazně systémový přístup, pohrdlivě komentuje „jiné filosofie“ a morální perspektivy, prohlašuje jediný správný přístup, „evoluční ontologii“, který si činí nárok na objektivní platnost, protože se nezabývá „subjektivními“ náhledy

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

slovy O. Fundy, „Nevstupuje do problematické roviny morálního přemlouvání" (str. 10)- nýbrž se zabývá systémovým rozbohem.

**Základní tézi známe z Lovelocka a z Naesse:
Co jsou hlavní teze?**

- ⇒ **příroda** či země je vnitřně propojený, organický systém, který má svou vlastní logiku,
- ⇒ uvnitř tohoto systému vzniká druhotný, závislý systém, civilizace či **kultura**
- ⇒ tento druhotný systém poškozují prvotní systém a tak ohrožuje svou vlastní existenci, protože prvotní systém jej vyvrhne v sebeobraně

Proto Šmajš dochází k závěru, že nemá-li lidstvo zničit svůj vlastní „systém", musí snížit svou početnost, náročnost a nepružnost.

Co vy/my na to?

Nic proti tomu: to je mnohokrát opakovaná teze ekologických hnutí v tomto případě zasazená do filosofického rámce: pojetí filosofie známe z první přednášky: jde o filosofii založenou na **primátu praktického rozumu**, ne jako kontemplaci či teoretickou spekulaci, nýbrž o pokus vytvořit si co nejněsnější celkovou představu o světě a místu člověka v něm - mnohokrát opakovaná v dějinách filosofie

tato filosofie se tu předkládá pod pojmem „evoluční ontologie" tu předloženo jako novum a velmi objevné, ač ve filosofii jednou ze dvou alternativ, které představují Parmenides a Heraclaitos. „Evo ontologie" zde nové označení pro pojetí, které převládá v západním myšlení od Hegela - že bytí je proces, ne stav

autor znovu a znovu kritizuje karteziánský antropocentrismus - opakuje známou kritiku - bez dalšího rozboru: jen konstatuje, že je pomýlený, ač neprokuje znalost soudobých biocentrických a ekocentrických alternativ, které dnes převládají v ekologickém myšlení - **jako by ekologie byla dnes tam, kde byla před dvaceti lety (str. 45)**

Mnohokrát se opakuje známá teze, že má-li lidský systém či „kultura", přežít, je nezbytné, aby lidstvo přestalo přetěžovat přírodu

ano, jenže jak? „Naději je třeba spojit s politikou, která dokáže protipřírodní strukturu a režim kultury ekologicky transformovat" - nic bližšího se nedozvíme

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Tedy, nic, co není dávno známé, nic nového: jen klišé ekologie opakovaná zvláštním pojmoslovím systémové teorie:

Je to přínos? - Ano!

Systémové vidění jasné:

Systém kultury je závislý na systému přírody, ale ničí tento systém

Je třeba změnit způsob pobývání systému kultury, aby byl slučitelný s přírodou

Žádná sentimentalita, žádné ohledy k přírodě a zvířatům, jen střízlivý, strohý přístup k přehodnocení našeho životního stylu

Ano, je třeba jiného zaměření lidstva, jenže to je možné jen osvětou a aktivní ochranou. Proto návrat k námětu ENVIRONMENTALISMU (NE K PITVÁNÍ DUŠE!) s novým odůvodněním: záchrana volné přírody.

* * *

Na závěr: *Volání divočiny a smysl ekologie*

Závěr ze zkoumání objektivizujících (tzv. „vědeckých“) přístupů:

Nedostatečnost jak hlubinné, tak objektivizující ekologické filosofie (sociobiologie a systémová teorie)

Potřebujeme nové pojetí smyslu života

poukazuje na systémovou potřebu: změna životního postoje je třeba jiného zaměření lidstva, jenže to je možné jen osvětou a aktivní ochranou. Proto

návrat k eko námětu: záchrana volné přírody.

Návrat k volné přírodě: (The Call of the Wilderness)

VSUVKA

⚠️ POZOR! NEBEZPEČÍ ROMANTISMU! ⚠️

Romantismus je představa *návratu k nevinnosti*:

že byl věk nevinnosti, od toho jsme se odklonili poznáním,

a nyní se můžeme a máme vrátit k nevinnosti

romantická představa *Gemeinschaft* v marxismu!

návrat v přírodě jako popření kritického rozumu

Problém všeho romantismu je, že návraty se nekonají

není možný návrat (přelidněnost) ale hlavně:

⇒ návrat je vždy jen zdání, nepoctivý, protože je vědomý:

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

prvotní zemědělec neví, že je prvotní zemědělec, navrátilce k půdě to ví, hraje si na to **je to dobrá hra, ale návrat k půdě, ne k nevinnosti**

- ⇒ (ii) nevinnost je předetická, ne etická: to ví Nietzsche: jeho „plavovlasá bestie“ vraždí a mučí ve větší nevinnosti

TEDY NE NÁVRAT K NEVINNOSTI, NÝBRŽ NÁVRAT K PŘÍRODĚ

KONEC VSUVKY

Výchozí otázka: je volná či „přirozená“ příroda vůbec ještě možná?

Příroda jako zahrádka

Michael Pollan, *Second Nature*, výňatky v *Závodu s časem*, má za to, že ne: že v dnešní situaci světa je příroda možná a myslitelná jen jako zahrádka

- ⇒ **umělá příroda**, příroda zachovaná lidským umem: jen ta má šanci: můžeme toho litovat, avšak je tomu tak. na př. volně žijící morčata vyhynula, přežila jen chovaná pro maso, výzkum a radost, podobně je tomu s řadou dalších živočišných druhů
- ⇒ Lidstvo se přemnožilo: můžeme litovat, nemůžeme změnit
pokud nechceme, abychom se ocitli na betonové džungli, potřebujeme úmyslně zachovat přírodu v zahradách, rezervacích a zoologických zahradách - jinak do dvou generací vyhynou sloni, leopardové, lvi, orlové

V naší zemi zkušenost (zdánlivě) potvrzuje: prvotní porost jen na Boubínu, několik hektarů, mohutný les Řáholec, domov Rumcajsův, je půlhektarový háječek, většina zvířat vyhynula, pokud mají šanci, jen umělým vysazením.

Avšak všimněte si: vlci se vrací, šanci mají i medvědi, vysadili jsme bobry. **Člověk se stahuje z přírody** do měst, žije městským životem, tím **dává šanci zvířatům**, lesům k návratu

Proto Příroda jako Wilderness

Slovo „wilderness“ se těžko překládá: ne „divočina“ - to má v češtině negativní podtón, zatím co v angl. je wilderness pozitivní, příroda nespoutaná, neochromená lidskou činností - řeka nespoutaná kanalizací - Tedy wilderness = **volná příroda**

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Idea přírody nenarušené člověkem a jeho dílem, v níž člověk je jen návštěvníkem: ne pro ekonomické důvody, jen pro vlastní dobro

(Zápasy proti kanalizaci Labe nebo Váhu, ztracený zápas proti kanalizaci Dunaje, představují boj o záchranu **volné přírody** jen pro její vlastní hodnotu, ne ekonomickou hodnotu pro lidský zisk)
(Přírodní parky, rezervace, vycházejí z představy, že **volná příroda má cenu právě jako volná, nevyužitá**: Šumava je nesmírně cenná, protože jako vojenská oblast patří k jedné z mála oblastí **volné přírody** u nás. Zápas o zachování přírody proti lidské chamtivosti. John Muir a Gifford Pinchott)

Co vy na to? je budoucnost země lidstvo v hustých sídlištích, zbytek volná příroda kam zákaz vstupu?
nebo je budoucnost země dramatické snížení populace, rozptýlení?
Základní otázka: volíme strategii soustředění nebo rozptýlení?

Základní otázka: má volná příroda cenu o sobě?

Literatura k námětu:

Roderick Nash. *Wilderness and the American Mind*, 3d ed. New Haven, Conn, Yale, 1982
Paul Shepard. *Nature and Madness*. San Francisco: Sierra Club books, 1982

Debata o ochraně volné přírody: Callicott vs. Ralston

Callicott proti ochraně volné přírody:

- (i) je antropocentrická, zachovává polarizaci člověk/příroda
- (ii) je etnocentrická: pro indiána byla volná příroda zahradou
- (iii) opomíná časovou dimenzi přírody: stálou změnu

Představuje pokus o zmrazení určitých oblastí jako liduprázdných

Fakticky, pod vedením křesťanského pojetí panství nad přírodou lidé skoro úplně dobyli přírodu, teď volají po ohleduplnosti pro zbytečky, jako v případě hrstek Indiánů po dobytí celé Ameriky

Jenže člověk je součástí přírody, egocentrický jako všechny druhy

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

živočichů, ničivý, a jeho dílo je stejně přirozené jako bobří.

Jediný rozdíl je že lidská činnost není instinktivní, nýbrž „kulturní“, díla svobody, a tudíž mohou být kompatibilní s přírodou

Zadruhé, představa „volné přírody“ je rasistická, Evropská: i panenská příroda byla obydlená: v r. 1492 severní Amerika měla asi 8.5 milionu obyvatel

Tito obyvatelé kultivovali, také kultivovali zvířenu, prostě nenechali přírodu prostě volnou: byli její součástí, **příroda již tu obsahovala člověka!**

Zatřetí, i bez Evropanů by docházelo k vývoji přírody, změně druhů

Proto nemůžeme prostě zmrazit vývoj ve vybraných oblastech, ale prý potřebujeme vytvořit ekologicky udržitelný způsob lidského žití s přírodou
Když toho byli schopní negramotní lovci, jistě jsme i my

Tedy, člověk je bytost přirozená, má přispívat přírodě, ne se z ní stáhnout.

Pro ochranu volné přírody: M. Holmes Ralston III

Je lidská kultura (civilizace) součástí přírody?

**Mezi volnou přírodou a lidskou kulturou (dílem svobody) JE základní rozdíl, kultura není součástí volné přírody -
Základní rozdíl je svoboda:**

V přírodě předávání informací je geneticky vázáno, v kultuře se šíří laterálně a překotně bez ohledu na geny - příklad knih

V přírodě má organismus svou niku, v kultuře se přetváří tisícem rozhodnutí

Lidé si mohou vytvořit umělé prostředí, být doma kdekoliv:

Zatím co ostatní tvorové se přizpůsobí své nice, lidé přetvářejí prostředí podle svých představ

Říci s Gary Snyderem že „člověk je přirozený, volný evoluční druh jako každý jiný“ je poetická licence

Lidé jsou schopní pochopit mimolidské hodnoty, mít úctu k přírodě

Lidská kultura bude vždy jiná, výrazně odlišná, a úplně převládne přírodu, pokud se vědomě neomezíme

(Příklad vztahu k rodičům: rodiče se potřebují stáhnout, omezit - když všechno „s dětmi“, děti nemají šanci)

Zušlechtují lidé opravdu přírodu?

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Ne: příroda „zušlechtěná“ člověkem přestává být přírodou, jako v případě ochočených zvířat: není možná volná příroda v zoo, stejně není možná volná příroda pod lidským dohledem
 I jen lidská přítomnost narušuje přírodu, protože člověk přírodu nepřijímá, nýbrž utváří
 Rozdíl mezi šlechtěným lesem a pralesem, vysazenou zvířenou a volnou zvířenou

Opomíjejí ochranáři časovost?

Sotva: naopak, jen v přírodě je přirozený čas, včetně evolučního času

Lidský čas je čas prudké změny: volná příroda je dlouhodobě stabilní, druhy hynou zřídka a pomalu, pokud nedojde ke katastrofě jako náraz asteroidu

Přirozená změna prochází i v chráněných oblastech, **ochrana je proti nepřirozeným prudkým změnám, které nejsou „zcela přirozené“**

Narušují prvotní obyvatelé přírodu, takže nikdy není panenská?

Základní rozdíl nebyl jen v hustotě obyvatelstva, ale v tom, že Indiáni nevnucovali zemi nenapravitelné změny.

Například neničili lesy tak, že byly zranitelné ohněm
 Byli omezení na svaly jako zdroj energie

Klasický příklad jsou indiáni v Brazílských pralesích, kteří jsou částí volné přírody, naprosto odlišní od Brazilců, kteří je vyhubí a prales s námi
 Proto i indiánské kmeny v Montaně vytvořily přírodní rezervace, do medvědích nevypouštějí ani vlastní členy

Naprosto potřebujeme vytvořit trvale udržitelné způsoby užívání půdy, avšak nemůžeme si dělat iluze, že jimi zachráníme přírodu

Základní rozdíl: Callicott nechápe hodnotu přírody jako takové
 ne jako oddechové oblasti, ale prostě tím, že je

Leopold to chápal, proto volá po záchraně volné přírody.

Potřeba omezit stupňování početnosti,
 stupňování spotřeby
 Potřeba trvale udržitelných způsobů pobývání
 Avšak nejzákladnější potřeba volnosti,
 přírody, které evropský mechanizovaný člověk nevtiskl svou podobu

* * *

Z toho odpověď na výchozí otázku po alternativním smyslu života:

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Nemůžeme se vrátit k prvotní nevinosti, a to ani nechceme:

Prvotní lovec či zemědělec nemá smysl, ohled pro přírodu, prostě k ní náleží - zatím co my již nenáležíme

Odcizení je součástí našeho lidství: jsme druh k jehož bytí nevyhnutelně náleží vystoupení ze samozřejmost, „odcizení“: jsme přirození exotikové

Hledání smyslu je naším údělem, má dva stupně:

⇒ **objevení neodvozené hodnoty přírody, mimolidské skutečnosti**

To je, oč jsem se pokoušel v **The Embers and the Stars**

To je, co Leopold v **Poznámkách z chatrče** (1. část *Sand County*)

To je, co nacházíte v živém styku s přírodou, pod hvězdami, u ohně, kde chodíte po zemi, vzhlížíte na nebe - a vychováváte děti k tomu (Tereza)

⇒ **aktivní péče o přírodu**, tj. ochranářství, legislativa, hledání

systematických alternativ (doprava, úspory energie), akce

To je, oč usiloval Josef Vavroušek (a proč založil STUŽ)

To je, co děláte, když se zapojíte do hnutí DUHA

To je, co Leopold v **The Land Ethic** (proto fajn kniha!)

Smyslem života není popřít naše lidství a vrátit se do přírody, nýbrž vrátit se k přírodě, tentokrát v lásce, v úctě a v aktivní péči (to znamená žít lehce na zemi a usilovat o její ochranu)

Stupňování spotřeby nevyřeší problémy za nás: naopak, vytváří problémy. Nejprve řešme problémy, sociální, ekologické, mezinárodní, pak teprve se starejme o „nárůst našeho blahobytu“.

Tím končí přednášky z environmentální etiky: děte a chovejte se podle nich!